

Prethodno priopćenje
UDK 338.48:726.94](497.5Lovran)
DOI: 10.54130/zl.12.1.2

Ivana Černeha

Gimnazija Eugena Kumičića Opatija
Drage Gervaisa 2, HR-51410 Opatija
icerneha@gmail.com

Marin Tripar

Dom zdravlja Primorsko-goranske županije Lovran
9. rujna 3, HR-51415 Lovran
marin.tripar@gmail.com

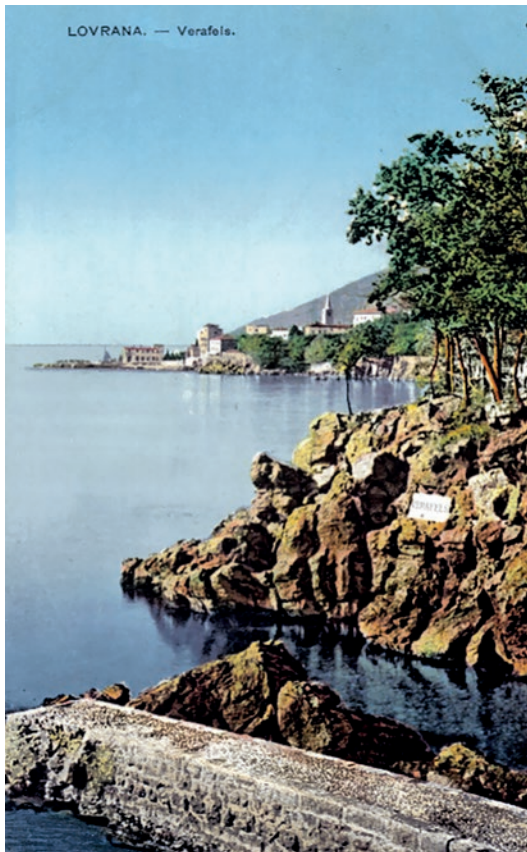
SPOMEN-PLOČA VERAFELS U KULTURNO-POVIJESNOME KONTEKSTU LOVRANA: VERA NIERROTH I ARISTOKRATSKI TURIZAM

U radu se istražuje ploča Verafels, dosad neidentificirana značenja, kao dio spomeničke baštine Lovrana. Na temelju provedenoga istraživanja utvrđeno je da to ime označava lokalitet na kojemu se nalazi spomen-ploča Verafels koja je postavljena u čast Veri Nierroth (1874. – 1920.), pripadnici ruske grofovske obitelji. Analiza tiska u periodičkim publikacijama upućuje na to da je ploča povezana s djelovanjem Carla Seidla (1858. – 1936.) koji je osmislio natpis Verafels. Istraživanje se temelji na više povijesnih izvora, primarno periodičkim publikacijama, u kojima se spominju Lovran i Verafels. Prvi poznati spomen Verafelsa objavljen je 1893. godine u časopisu *Hygiea*, u tekstu koji prikazuje društveni život Lovrana i ulogu Ville Lovrana. Taj je časopis također općenito vrijedan povijesni izvor za proučavanje Lovrana i Opatije. Kasnije se Verafels spominje i u časopisu *Moderne illustrierte Zeitung für Reise und Sport* (1911.) te u novinama *Linzer Tages-Post* (1912.), a članovi ruske aristokratske obitelji Nierroth navode se i u opatijskoj *Cur-Listi* iz 1896. godine.

Ključne riječi: Verafels, povijest Lovrana, Vera Nierroth, *Hygiea*, Villa Lovrana, Carl Seidl

1. Uvod

Cilj je rada istražiti ploču Verafels u Lovranu te staviti naglasak na to kako su jezikom i društvenim procesima nastajale percepcije i značenja povezani s lokalitetom na kojemu je ploča postavljena. Ploča je smještena na južnome rubu stjenovite vapnenačke obale manje uvale približno tri metra iznad razine mora, pokraj današnje ortopedske bolnice (nekadašnjega Grand hotela Lovrana) te ispred današnje Ville Astra (tadašnje Ville Guerra). U njezinoj se neposrednoj okolini nalazilo pristanište, danas razrušeno uslijed dugotrajnoga djelovanja mora (v. *Sliku 1.*). Ploča je orijentirana prema moru, s pogledom na grad Rijeku, a blago je ukošena prema nebu, što je vjerojatno učinjeno da bi bila uočljiva svakomu putniku na brodu ili u obližnjemu čamcu (v. *Sliku 2.*). Autorica Dora Münch u svojem tekstu napisanome 1912. godine istaknula je da je riječ o „jednoj impresivnoj kamenoj stijeni na kojoj stoji zlatnim slovima napisano ‘Verafels’” (Münch 1912: 1).

Slika 1. Kolorirana razglednica Lovrana s pogledom na obalni dio Verafels, uz mirno more i vegetaciju u prvome planu. Izvor: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka (n. d.). Lovrana. – Verafels [razglednica]. Inventarni broj: PPMHP 112790. Digitalna zbirka Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja. Dostupno na: <https://digitalni.ppmhp.hr/>.

Slika 2. Fotografija spomen-ploče Verafels (rujan 2025). Izvor: arhiva autora.

Značenje imena Verafels dugo je bilo nepoznato lokalnomu stanovništvu, zbog čega je ploča Verafels kuriozitet više od stotinu godina. Ljudska znatiželja i različiti pristupi tumačenju rezultirali su mnogobrojnim interpretacijama mještana, pjesnikā, ribarā, istraživača toponimije i mnogih drugih. Sama je ploča, uz svoja povijesna i simbolička značenja, bila i motiv imenovanja same uvale.

U radu se polazi od pretpostavke da je ploča Verafels posveta bogatom elitnodruštvenom životu i turističko-kulturnoj razmjeni koja se odvijala u Lovranu krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Liburnijska se regija tada profilirala kao europska turistička destinacija zdravlja i odmora, što je dodatno valorizirano dolaskom austrougarske aristokracije u Opatiju i Lovran te investicijama u klimatsku terapiju i razvoj lječilišnoga turizma. Razlog za takvu početnu pretpostavku nalazi se i u prostornome kontekstu, naime, ploča je smještena u neposrednoj blizini Ville Guerra i Ville Frappart čiji su graditelji poznati arhitekti Attilio Maguolo i Carl Seidl. Važnost Verafelsa može se uočiti i u tadašnjoj periodici i drugim danas dostupnim izvorima, poput starih razglednica. Iako povijesni razlozi izrade i postavljanja ploče nisu precizno dokumentirani, ona se tijekom godina često pojavljuje na fotografijama i drugim prikazima lokaliteta.

Na temelju istraženih povijesnih izvora u radu se nastoji rekonstruirati kako su kolektivno sjećanje stanovnika, jezična tradicija i promjene kulturnih narativa utjecali na formiranje lokaliteta ploče Verafels. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine društvene promjene dovele su do postupnoga zaborava prethodnih kulturnih narativa i memorijalnih praksi povezanih s lokalitetom Verafels, čime je njegova povijesna i simbolička uloga u kolektivnoj memoriji zajednice izgubljena. Ploča Verafels koja je, kako je istraživanje pokazalo, prvotno bila znak sjećanja na aristokraciju, posebice na Veru Nierroth, s vremenom je postala narodni toponim i orijentir lokalnim ribarima. Posebno je zanimljivo otkriće da je ploča povezana s jednim od najpoznatijih arhitekata toga razdoblja, Carlom Seidlom (1858. – 1936.), čime njezina povijesna i umjetnička vrijednost znatno dobivaju na važnosti. Konačno, rad propituje može li se na temelju do-

stupnih izvora rekonstruirati povijesni narativ o značenju Verafelsa za identitet Lovrana.

2. Metodologija

U radu se analiziraju pretežno periodičke publikacije dosad nepoznate znanstvenoj i široj javnosti. Misli se na tiskane izvore, koji uključuju periodiku kao što su časopis *Hygiea* (1893., 1894., 1895. i 1897.), časopis *Moderne illustrierte Zeitung für Reise und Sport* (1911.) te novine *Linzer Tages-Post* (1912.). Većina izvora pronađena je u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici (Österreichische Nationalbibliothek).¹ Od ostalih dokumenata analiziraju se arhivski izvori kao što su mjesni planovi i dokumenti, uključujući i *Cur-Listu* iz 1896. godine, koji omogućuju rekonstrukciju društvenoga konteksta lokaliteta. Također, korištena je relevantna sekundarna literatura iz područja povijesti, kao i analiza materijalnih ostataka ploče. Poseban naglasak stavljen je na kontekstualizaciju lokaliteta unutar razvoja Lovrana, pri čemu se ploča promatra u širem okviru društvenih, kulturnih i povijesnih zbivanja kraja 19. i početka 20. stoljeća.

3. Lovran kao destinacija za odmor i zdravlje u Austro-Ugarskoj

Liburnijska regija na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće razvila se u istaknutu europsku destinaciju za zdravlje i odmor, s bogatim kulturnim i društvenim životom. Razvoj klimatske terapije i turizma na kvarnerskome području, u sastavu Austro-Ugarske Monarhije, privukao je mnogobrojne ugledne goste aristokratskoga podrijetla. Opatija (*Abbazia*) već je ranije stekla reputaciju modernoga lječilišta, a postupno se interes investitora i arhitekata proširio i prema Lovranu (*Lovrana*), gradiću koji je zbog bogate vegetacije i povoljnoga položaja bio idealna lokacija za razvoj nove turističko-lječilišne destinacije.²

¹ Istraživanje je bilo ograničeno na pregled digitalnih izvora, a osim spomenute austrijske, pretraživane su i druge europske digitalne knjižnice kao što su Internet Culturale, Gallica, Schweizerische Nationalbibliothek, Biblioteca Digital Hispánica, Deutsche Nationalbibliothek, Digitale Sammlungen der Bayerischen Staatsbibliothek, Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Digitalna knjižnica Slovenije, British Library Digital Collections, Manuscriptorium, DigiVatlib te Nacionalna elektronička knjižnica Ruske Federacije. U okviru repozitorija Austrijske nacionalne knjižnice dostupni su godišnji izbori časopisa *Hygiea* za razdoblje 1893. – 1900., koji pružaju uvid u društveni i kulturni život toga vremena, uključujući informacije o Lovranu, njegovim posjetiteljima i društvenim običajima.

² S. Simper u svojem radu *Povijest lječilišta u Lovranu potkraj XIX. i na početku XX. stoljeća* rekonstruirala tijek i opisuje okolnosti formalno-pravnoga postupka koji su mjerodavna upravna i politička tijela Markgrofovije Istre vodila radi proglašenja lječilišta u Lovranu od 1898. do 1909. godine (2010: 89–149). A. Muzur u svojem radu *Kako se kali(o) Kurort: Povijest problema lječilišne regulative na primjeru Opatije i Lovrana u posljednjih stotinu i pedeset godina* analizira povijesne okolnosti razvoja lječilišne regulative u Opatiji, s posebno usmjerenom pažnjom na lovranski lječilišni pravilnik iz 1909. godine te druge važne zakonske akte (2010: 197–214).

Lovran i Villa Lovrana redovito su se spominjali u popularnoj periodici³, pri čemu su se naglašavali ljepota okoliša i hortikulturno uređenih parkova: egzotične biljke, veličanstveni čempresi, cedrovi, lovor i cvijeće stvarali su romantičan ugođaj, a vila se vizualno uklapala u ambijent budućih lječilišnih objekata prema skicama arhitekta Carla Seidla⁴. Takvi opisi potvrđuju da je Lovran često bio prikazivan kao pitoreskno mjesto, s izuzetnom prirodnom i hortikulturnom vrijednošću te bogatom gastronomskom ponudom, zbog čega je bio privlačna destinacija za europsku aristokraciju. Nadalje, iz raznih povijesnih izvora, uključujući časopis *Hygiea*, može se utvrditi da je Lovran, zajedno s Villom Lovrana, koju je 1893. godine vodio Joseph Panhans („Lovrana bei Abbazia” 1893: 10) pa potom Julijen Pernet 1895. godine (Frappart 1895: 11), imao važnu ulogu u društveno-aristokratskome životu regije.

Autor Michel Frappart opisuje Villu Lovrana u časopisu *Hygiea* u članku od 22. veljače 1895.: „[...] U Villi Lovrana nalazi se i odličan restoran s francuskom i bečkom kuhinjom, koji vodi gospodin Julien Pernet, bivši glavni kuhar bečkoga Jockey Cluba. Vinska karta bogata je domaćim vinima, naročito slavnom malvazijom, te dobrim francuskim vinima, a sve po razumnim cijenama. Nakon večere ne bojte se još pet minuta hoda do samoga Lovrana, staroga gradića s pitoresknim kućama i vijugavim kamenim ulicama. Umjetnici ga cijene zbog bogatstva i raznolikosti motiva [...]” (Frappart 1895: 11). Nekoliko godina ranije, u vrijeme kada je Villa Lovrana primala prve elite goste, pansion je vodio ugledni hotelski poduzetnik iz Gleichenberga Josef Panhans sa svojom partnericom (Panhans 1893a: 16). Panhans je postavio visoke standarde ugostiteljstva i kulinarnstva, stvarajući ambijent u kojemu su gosti mogli uživati u svakome detalju.

Povijesni zapisi bilježe događaje poput izleta i boravka članova europskih carskih obitelji, uključujući njemačkoga cara Wilhelma II., koji je pješačio od Ike do Lovrana.⁵ Daljnje anegdote ilustriraju svakodnevni život i aktivnosti aristokracije u Lovranu, primjerice, zajedničko putovanje cara Wilhelma II. i austrougarskoga cara Franza Josefa na jahtama uz opatijsku i lovransku obalu, tijekom kojega su motrili Lovran: „Car Franz Josef nazdravio je njemačkomu caru, poželjivši mu sretan boravak i uspješno liječenje za caricu i prinčeve. Car

³ V. *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, 3. studenoga 1893., str. 11; *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, 17. ožujka 1894., str. 6; *Cur-Liste von Abbazia*, 10. travnja 1897., str. 16; *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, 10. svibnja 1897., str. 9.

⁴ Parkovi su „Vile Lovrana prepuni južnih egzotičnih biljaka, koji se postupno protežu prema romantičnoj plaži. Idealno mjesto za kupanje! Sjajni primjerci dragocjenoga drveća kao što su kesteni, smokve, nar i cedrovi, mnoge vrste visoko rascvjetanih lovora, vinove loze; a sve to okruženo veličanstvenim čempresima koji, uz blistavu morsku pozadinu, stvaraju prekrasnu sliku juga. Skice arhitekta Seidla koje smo vidjeli prikazuju opći izgled budućih lječilišnih objekata – sve zgrade u talijanskome stilu pružaju najljepšu perspektivu života na morskome kupalištu” („Lovrana bei Abbazia” 1893: 10–11).

⁵ „Njihova Veličanstva njemački carevi s prinčevima i dijelom dvora poduzimali su izlete kočijama do prekrasne Lovrane. Stariji prinčevi rado su i veselo pješaćili put Ike i Lovrane u pratnji svojih odgojitelja” (Herz 1894: 11).

Wilhelm II. odgovorio je srdačno, a zatim su se oba vladara susrela na jednome tako božanstvenome austrijskom punktu. Potom su oba monarha krenula brodićem prema jahti 'Christabel', dok su se drugim brodom kretali njemačka carica, nadvojvoda Josef i njegova supruga, kao i nadvojvotkinja Maria Dorothea, koji su se također ukrkali na jahtu kojom su potom plovili obalom do Lovrana. Kasnije su svi zajedno posjetili brod 'Moltke', čija je paluba bila pretvorena u svečani šator ukrašen dekoracijom" (Herz 1894: 11). Opisani prizori potvrđuju aristokratsku reputaciju Lovrana kao središta međunarodnoga turizma⁶ i luksuznoga odmora aristokracije i članova carske obitelji⁷.

Osim tih zabilježenih događaja, Lovran se sustavno razvijao institucijskim i komercijalnim inicijativama. Primjerice, dioničko društvo *Actiengesellschaft Quarnero* nastojalo je graditi hotele, vile, restorane, zdravstvene ustanove, ali i prometnu infrastrukturu (željeznice i brodske linije) da bi se regija bolje povezala.⁸ Bogata ulaganja u morska lječilišta i promocija povoljne klime⁹, prirodnoga okoliša i gastronomske ponude bili su ključni za privlačenje posjetitelja, dok su

⁶ „Carska obitelj očito se vrlo dobro osjeća u Lovranu, a posebno su zanimljivi prinčevi, koji odaju dojmове dječje vedrine i neposrednosti. Pod nadzorom profesora dr. Glaxa prinčevi koriste toplu morską kupališta, vježbaju svoje sposobnosti i često se igraju na otvorenome, u parku 'Angiolina', pri čemu su uvijek u vedrome raspoloženju. Njemačka carska obitelj uživa u svojemu boravku kroz svakodnevne izlete, bilo kopnom ili morem. Car često putuje jahtom 'Christabel', ploveći prema otocima i uz obale Lovrana, prema prelijepoj uvali Medveja i romantičnoj Dragi podno Učke [...]” (Herz 1894: 12).

⁷ Primjerice, utvrđeno je da je nadvojvotkinja Marija Josefa sa svojim starijim sinom (i budućim carem), nadvojvodom Karlom, 8. travnja stigla u Lovran na dulji boravak i smjestila se u Vili Souvenir. Prema izvješću iz časopisa *Hygiea* visoka gospođa bila je toliko oduševljena položajem i boravkom u Lovranu da je 12. travnja dovela i svojega mlađeg sina, nadvojvodu Maksimilijana. U pratnji nadvojvotkinje bile su dvorske dame, markgrofica Pallavicini te dvorski komornik August Salm-Reifferscheidt („Lovrana bei Abbazia” 1897: 6).

⁸ „U Lovranu kod Opatije osnovano je, kao što smo već priopćili, u Rijeci društvo pod nazivom 'Actiengesellschaft Quarnero', čiji je cilj sljedeći: osnivanje i unapređenje lječilišta na obalama Kvarnera i općenito u Austro-Ugarskoj Monarhiji; osnivanje svih vrsta lječilišnih ustanova, kupališta, pansionā, hotelā, restoranā, kavana i drugih ustanova namijenjenih za liječenje i odmor, kao i stjecanje, zakup ili podzakup i vođenje takvih poduzeća; izgradnja i upravljanje vodoopskrbnim, kanalizacijskim i rasvjetnim sustavima; parcelacija i prodaja zemljišta, izgradnja stambenih objekata, najam i zakup, kao i njihova kupnja i prodaja. Također, razvoj i upravljanje prometnim sredstvima u Zemljama Ugarske Krune i u Austriji (posebno onima kojima je cilj poboljšanje povezanosti prema lječilištu i unutar njega), uključujući izgradnju ili druge oblike stjecanja i upravljanja željeznicama, uspostavu omnibusnih veza, izgradnju brodova i vođenje brogarskih poduzeća” („Lovrana bei Abbazia” 1893: 10).

⁹ Prema navodima časopisa *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea* iz 1893. godine napredak je bio izuzetno brz: „Kakvi su napreci u samo nekoliko godina zabilježeni na ovoj obali! To je svakako bila i namjera osnivača Opatije, da se ne stane na jednome mjestu, nego da Opatija bude početak lanca lječilišnih naselja duž obale, koju je priroda za to odredila. Kakva moćna razvojna snaga kupališne kulture ovdje djeluje na obali dugoj oko 9 kilometara, od Voloskoga do Lovrana! Ovu sjajnu morską obalu: Volosko – Opatija – Ičići – Ika – Lovran u cjelini predstavlja upravo: Opatija, kojoj svijetli dobra zvijezda. Ovdje dolaze s dalekoga sjevera bolesnici, čak i strani liječnici, da ovdje koriste osnažujuće kupanje u moru u listopadu na otvorenome pri 20 °C u moru i 26 °C na zraku” („Lovrana bei Abbazia” 1893: 11).

vile, poput Ville Lovrana, postajale središta aristokratskih okupljanja i društvenih večera.

4. Verafels kao toponim u povijesnome kontekstu Lovrana

Lokalitet na kojemu je postavljena ploča Verafels ne ističe se posebno u odnosu na druge uvale duž obale. Iako je lokalno stanovništvo bilo svjesno njezina postojanja, informacije o nastanku i simboličkome značenju ploče dugo vremena nisu bile jedinstvene ni dostupne. Posljedično, ploča Verafels dugo je vremena ostala svojevrsna „enigma” za stanovnike Lovrana. Stoljetni katastarski planovi područja Lovrana dostupni u Državnome arhivu u Trstu (*Archivio di Stato di Trieste*) otkrivaju tek da je područje uz dvije uvale označeno imenom *Wrutki*.¹⁰ Otprilike stoljeće kasnije, katastarski plan iz 1912. godine približno isto mjesto označuje imenom *Maleniza*¹¹, premda je ono locirano nekoliko stotina metara sjevernije, prema Iki. Taj plan omogućuje prepoznavanje same uvale te manjega pristaništa, čije vrijeme nastanka ostaje nepoznato.¹²

Složeno ime Verafels, spoj osobnoga imena *Vera* i njemačke riječi *Fels* koja znači ‘stijena’, otkriva tek da je riječ o „Verinoj stijeni”. Na sličan se način imenuju i drugi lokaliteti na području Liburnije. Primjerice, Königin Elisabeth-Fels, odnosno Stijena Kraljice Elizabete, poznati je vidikovac s kojega se pruža pogled na obalu i grad, smješten unutar šumskoga šetališta Carmen Sylve u Opatiji.¹³

Verafels se u znanstvenoj literaturi spominje vrlo rijetko, a većina dostupnih informacija temelji se na istraživanju Igora Eterovića (2018: 223), koji se pritom poziva na rad Stanislava Gilića (1987). Prema Gilićevu tumačenju Verafels je natpis na ploči ugrađenoj na stijeni, a koja je toj stijeni dala status orijentira i time postala razlogom za imenovanje lokaliteta iako nije moguće pre-

¹⁰ Archivio di Stato di Trieste, Mappe del Catasto franceschino, *Mappa catastale del Comune di Oprino foglio V, sezione V (1819 - sec. XIX primo quarto)* [katastarska karta]. URL: <https://a4view.archiviodistatotrieste.it/patrimonio/efe84aa0-1ad4-43af-af22-b0d4ebfe2802/317-b-05-mappa-catastale-del-comune-di-oprino-foglio-v-sezione-v-1819-sec-xix-primo-quarto> (21. rujna 2025.).

¹¹ Archivio di Stato di Trieste, Mappe del Catasto franceschino, *Mappa catastale del Comune censuario di Oprino. Allegato al foglio 6 e 7 (1912 – 1912)* [katastarska karta]. URL: <https://a4view.archiviodistatotrieste.it/patrimonio/d3c31065-4c25-47a7-ad06-b6ae364e7a05/13-mappa-catastale-del-comune-censuario-di-oprino-allegato-al-foglio-6-e-7-1912-1912> (21. rujna 2025.).

¹² Pregledani katastarski planovi iz godina 1819., 1912. i 1933., dostupni u Državnome arhivu u Trstu (*Archivio di Stato di Trieste*), prikazuju isto područje, no planovi iz godina 1912. i 1933. ne donose bitne dodatne informacije o samoj ploči Verafels ni o okolnome lokalitetu (v. arhivsku građu u popisu izvora na kraju rada).

¹³ U časopisima *Allgemeines Bade-Blatt für die Frauenwelt* (1. siječnja 1903., str. 4; v. „Abbazia” 1903) i *Wiener Zeitung* (21. travnja 1898., str. 13; v. „Feier des Geburtstages des Königs von Rumänien” 1898) spominje se ime stijene povezano s kraljicom Elizabetom (poznatom kao Carmen Sylva), koja je u 19. stoljeću bitno utjecala na kulturni i društveni život Opatije.

cizno odrediti vrijeme ni okolnosti imenovanja (Gilić 1987: 140, 142). S druge strane, Eterović (2018) spominje usmenu predaju o spomen-ploči postavljenoj početkom 20. stoljeća nakon nesreće u kojoj je u blizini stijene tragično stradala mlada plivačica. Lokalna uporaba toponima te napomena o običajima povezanim s ribolovom (korištenje ribarskih svjetiljki, odnosno *ferala* na tome području zbog specifičnoga pjeskovitog dna) potvrđuju važnost toga lokaliteta u pomorskoj tradiciji Lovrana (Eterović 2018: 223). Značenje je toga mjesta u društvenome i kulturnom životu Lovrana dugo bilo skriveno. Tek proučavanjem povijesnih izvora mogu započeti rekonstrukcija konteksta nastanka te otkrivanje simbolike ploče Verafels.

5. Prvi spomeni Verafelsa

Verafels se spominje u nekoliko ključnih izvora, časopisu *Hygiea* od 20. listopada 1893., časopisu *Moderne illustrierte Zeitung für Reise und Sport* iz 1911. te novinama *Linzer Tages-Post* od 14. srpnja 1912. godine. Analiza teksto-va omogućila je uvid u ulogu i percepciju Verafelsa u lokalnoj zajednici krajem 19. i početkom 20. stoljeća, stoga ovo poglavlje donosi neka nova otkrića koja prvi put dokumentiraju važnost Verafelsa.

Časopis *Hygiea* međunarodni je ilustrirani časopis na njemačkome i francuskom¹⁴ jeziku posvećen raznim temama poput balneologije, klimatologije, lječilišta, klimatskih stanica, zdravstvene skrbi, prirodoslovlja i putovanjā. Izlazio je svaka dva tjedna, a godišnja pretplata iznosila je tadašnjih 12 forinti. Vlasnik, izdavač i glavni urednik bio je Max Constantin Herz, dopisni član Francuskoga higijenskog društva u Parizu, Carskoga ruskog društva za javnu higijenu u St. Peterburgu, osnivač Lječilišnoga društva carskoga ruskoga Crvenoga križa u St. Peterburgu te vitez carskoga ruskog Reda sv. Ane, Reda carske Rusije i Reda ruže.¹⁵ Redakcija i administracija časopisa nalazila se u više gradova: St. Peterburgu, Beču, Opatiji, Grazu i Parizu. Časopis je donosio važne vijesti o javnome zdravstvu, lječilištima i klimatskim terapijama pa je stoga kao stručna i popularno-znanstvena publikacija jedan od najvažnijih izvora informiranja liječnicima, terapeutima i drugim stručnjacima za područje balneologije i zdravstvenoga turizma krajem 19. stoljeća.

Časopis *Moderne Illustrierte Zeitung für Reise und Sport* bio je specijaliziran za teme putovanjā, sporta, kazališta, umjetnosti, mode i turističkoga prometa, namijenjen aktivnoj urbanoj publici početkom 20. stoljeća. U izdanjima se ističu rubrike o domaćoj umjetnosti i sportu, a sadržajem i ilustracijama pro-

¹⁴ Većina tekstova istraženih za potrebe ovoga rada napisana je na njemačkome jeziku, a na hrvatski jezik preveli su ih autori rada.

¹⁵ Posebnu važnost za istraživanje Verafelsa imaju urednikova ruska odlikovanja, koja mogu uputiti na to da je časopis izlazio i u Rusiji te da su ga čitali tamošnja aristokracija i dvor. Time se uspostavlja moguća poveznica s Verom Nierroth, članicom ruskoga dvora koja je boravila u Lovranu 1893. godine.

movirali su se bavljene sportom, razne turističke destinacije te mnogobrojne kulturne aktivnosti.

Tages-Post, utjecajni austrijski dnevni list koji je izlazio u Linzu, redovito je izvješćivao o političkim, društvenim, gospodarskim i kulturnim temama iz regije i šire Europe, s posebnim naglaskom na aktualne zakonodavne reforme, političke rasprave i društvene promjene ranoga 20. stoljeća. List je od 14. srpnja 1912. donosio i izvještaje i komentare o ključnim društvenim i političkim procesima u Austro-Ugarskoj i srednjoj Europi toga vremena.

Nr. 20. „HYGIEA“ Seite 11.

im italienischen Styl — gewähren die ver-
lebensvollste Perspektive eines Seebades.
Welche Fortschritte in wenigen Jahren
sind hier an diesem Strande zu verzeichnen!
Das lag wohl auch in der Absicht des
Gründers von Abbazia, nicht bei Einem stehen
zu bleiben, sondern das Abbazia der Ansicht
zu einem weiteren Kreise von Gesundheitsorten
längs dem Strande bilden, der von der Natur
zu diesem Zwecke bestimmt ist. Wie ent-
wickelt sich hier die Bade-Cultur so mächtig
an dem ca. 9 Kilometer fassenden Strande
von Villona bei Lovrana! Dieser glänzende
Seestrand: Villona-Abbazia — Istri — Ita-
liens — bedeutet in seinem Gesamtein-
druck eben: Abbazia, dem ein jeder
Sonn- beachtet. Kommen doch von weiten
Norden die Leidenden und selbst die frohen
Asterie, um hier die stärkenden Seebäder
im October im Freien bei 10° C. Wasser-
und 26° C. Lufttemperatur zu gebrauchen!

In der „Villa Lovrana“ bei Herrn
Panhans haben in den jüngsten Tagen
bereits mehrere aristokratische Diners statt-
gefunden; an denselben nahmen u. A.
Theil die erlauchten Familien Lewaschhoff,
Nierroth, die Prinzessin Metscherki,
Graf Spanochi und Architekt Seidl,
welch' Letzterer die gewiss stünge Idee hatte,
am Strande eine Filiale als „Verafels“
— nach der Comtesse Vera Nierroth — zu
eröffnen. In Italien und entsprechend zu
gestalten. Die Honne Comtesse des
Nerules ist wegen ihrer holden Anmuth
und bestirrenden Lieblichkeit wohl roma-
ntischer Huldigung wohl werth.

**Baineo-Technisches
aus Fiume.**
Erste Ugar. Seewasser-Heilanstalt.
Fiume, 14. October 1893.

Es regt es sich in dem benachbarten Ab-
bazia, Ita und Lovrana und an der
ganzen Istrien-italienischen Küste in
der planmäßigen Anweisung der
bathologisch - climatologischen Ein-
richtungen, so ist nun auch in unserem Exporium Fiume
eine grossartige Badeeinrichtung in stimmungsvoller land-
schaftlicher Umrahmung geschaffen worden. Die Kreis-Ugar-
rische Seewasser-Heilanstalt in Fiume wird bereits im
Januar 1894 eröffnet und die Eröffnung der mit dem Bade-Estabe-
lissement zusammenhängenden Hotel-Resortation und Dotationen-
anlagen ist für das Frühjahr bestimmt. Diese Seewasser-Heilanstalt
wird in zweckmässiger Anordnung auch Seewasser- und Dampf-
bäder enthalten. Die Seewasserbäder werden auf streng wissen-
schaftlicher Grundlage organisiert und das Ganze wird eine Wasser-
heilanstalt im grossen Style darstellen, deren Heilwirkungen
durch das hohe Salzgehalt des Seewassers der Adri sich nach
wissenschaftlicher Erkenntnis gradezu einzig in ihrer Art gestalten.
Der Bau des Badeinstituts, der sich bereits imposant an
Scoglietto erhebt, ist bloss einige Minuten vom Corso Fiume's ent-
fernt und liegt höchst malerisch, von schattigen Felsenmassen um-
geben, am Fusse des Gelages, dem berühmten Teracy gerade-
 gegenüber. Das Badeinstitut wird 40 Zimmer, Hotel und Pension
mit grossen Speiseküchen, Badstube, Lesesäle, Conversations-
sinnern etc. enthalten, mit electriccher Beleuchtung und an-
geordneter Dampfheizung in sämtlichen Räumen. Das See-
wasser wird durch eine Röhrenleitung von der Deltaseite aus
geführt. In dem Badeinstitute werden auch nach dem modernsten
Systeme Warmwasserbäder eingerichtet. Die Pläne der ganzen
unvergleichlichen Anlage sind von dem Budapestener Architekten und
Professor an der polytechnischen Hochschule Havranek und
Architect Adriañy gefertigt; die maschinellen und technischen
Badeeinrichtungen von der Firma Franz Walzer'sche Actien-
gesellschaft in Budapest.

Wir beglückwünschen schon heute die Stadt Fiume zu dieser
Schöpfung, welche als Monument lobenswerther Gutmuthigkeits-
Energie und einer grossen Initiative darstellt und voraussichtlich
sich einer grossen Prosperität erfreuen wird.

Mittheilungen aus Abbazia.
Gemeinsame Auszüge zur See.
Zu den schönsten auf der Weltbelinden, ja auf die Gesand-
heit am meisten Einfluss schenkenden Vergnügungen in Abbazia
sich man erheben in erster Linie die mit einer gewissen Regel-
mässigkeit bei günstiger Witterung stattfindenden Auszüge zur See

Der Imperatorliche Friedhof der Maria Theresia, über
welchen und königliche Ehrentafel
für Kaiserin Elisabeth
ERNESTINE STEFFANIE
gestorben.
Das Leben gleicht auf Erden
Dem Meer mit Riß' und Fluth,
Mühsam muss man werden,
Und dann durchschiff' man's gut.
Wie stürmt unser Lebensschiff
Durch nach der Stern' Lauf,
Und blickt bei Gefahr und Riß
Getrost zum Himmel auf.
Dort oben wohnt ein Fürst,
Der stündlich aus lacht,
Und der uns in Gefahr und Noth
Den Cors zum Haken gibt.
Bismarck v. Litten.

* „Aus dem Archiven“ von Ernest
v. Litten. Verlag von Loeb, Schönböcker,
Wien — Abbazia (Bathenstadt), Kailach.

Slika 3. Prvi spomen Verafelsa u časopisu *Hygiea* 1893. Izvor: „Lovrana bei Abbazia“ 1893: 11.

Glavni je izvor o Verafelsu tekst iz časopisa *Hygiea* od 20. listopada 1893. (v. *Sliku 3.*) u kojemu se Verafels spominje kao osobno posvećenje Carla Seidla grofici Veri Nierroth: „U ‘Villi Lovrana’ kod gospodina Panhansa posljednjih su

dana održane mnogobrojne aristokratske večere; među sudionicima su, između ostalih, bile ugledne obitelji Lewaschoff i Nierroth, princeza Metscherski¹⁶, grof Spanochi te arhitekt Seidl, koji je imao svakako domišljatu ideju da stijenu na obali nazove 'Verafels' – prema grofici Veri Nierroth – i time je trajno posveti i prikladno uredi. Plava grofica sjevera, zbog svoje miline i neodoljive ljupkosti, zaslužuje takav romantičan izraz divljenja" („Lovrana bei Abbazia" 1893: 11). Na temelju navedenoga citata Verafels dobiva novo značenje; osim što označava lokalitet, postaje intimni znak posvete grofici Veri Nierroth.

den knorrigen Stamm umgürtet, König Friedrich August II. von Sachsen, der grosse Botaniker, im Jahre 1845 von seinem Aufstiege auf den Monte Maggiore ausgeruht und mit schönheits-trunkenem Auge das blaue Meer und das herrliche Panorama bewundert hat. Hier, beim Lodogno-baume, sehen sie schon den Kurort zu ihren Füssen, eine lange Kolonie eleganter, schmucker, in Lorbeer, Oliven und andere subtropische Pflanzen gebetteter Villen, die sich von der stillen Bucht von Ika, in der übermäch-tige Fischer die Arzelenlampen ihrer Boote putzen und ihre braunen Netze trocknen, bis zur meerumrandeten Villa San Rocco erstreckt.

Auch das neue Lovrana ist reich an malerischen Motiven. Welch buntes, abwechslungsreiches Bild am Hafen, der den Kurort in Nordstrand und Südstrand teilt! Neben grossen Dampfern liegen Chloggiotenboote mit orangebunten, buntbemal-ten Segeln vor Anker und ihre Insassen singen fremdartige, eintönige, langgezogene Lieder.

Angrenzend an den Hafen ragt der alte, von dunklen Zypressen überschattete Friedhof weit hinaus in das Meer, dessen Wogen sich bei starkem Scirocco über den Gräbern in perlenden Tränen zerstäuben.

An der Villa Lovrana, dem Stammhause des Kurortes mit dem prachtvollen, terrassenförmig angelegten Parke, vorüber, gelangt man auf den wildromantischen Strandweg. Gleich an seinem Beginne liegt das Seebad Quarnero mit dem sandigen Strande und dem kristallhellen Wasser, das Zentrum des fröhli-chen Badelebens, ihm gegenüber das imposante „Hotel Lovrana“, das durch seine wundervolle Lage, das märchenhaft ausgestattete Interieur seine Besucher in einen Feenpalast im Meere versetzt. Längs gepflegter Parkanlagen, in denen sich monumentale Villen erheben, und dem Meeresgestade, dem schwarzgraue Klippen und wuchtige, von der Gewalt des Wassers ausgehöhlte Fels-böcke vorgelagert sind, führt der Strandweg in der Richtung gegen Ika und Abbazia. Zwischen grünen Steineichen und auf Rondeaux, die in das Meer hinausgebaut sind, laden Bänke zur Betrachtung der zaubervollen, blauen Adria ein, die hier durch den Kanal di Farasina, die braune Insel Cherso mit den scharf ausgeprägten Schlagschatten, die sanft konturierte, von blauen Schleiers umflossene Insel Veglia, die vom schneegekrönten Velebit überragte kroatische Küste, das amphitheatralisch auf-stiegende Handelsemporium Fiume und die bewaldeten istriani-schen Gehänge abgegrenzt erscheint. Vor der Villa Guerra, einem Meisterstücke italienischer Gotik, prangt auf einem mächtigen Steinkolosse in goldenen Lettern die Inschrift: 'Verafels'. Man möchte die Geschichte dieser Vera, der hier, angesichts des erhabenen Meeres, ein ewiges Memento errichtet wurde, er-gründen, allein der stare Fels hüllt sich in diskretes, undurch-dringliches Schweigen. Von einer Klippe blickt ein in Sandstein ausgeführtes Relief, das Portrait der Besitzerin der Villa Santa Maria, in holdem Liebreiz auf das Meer, und weiter unten ver-steckt sich hinter einer dunklen Felspartie das antike römische Seebad, dessen Dach auf massiven Säulen ruht. Dieses Bad, das unwürklich die Erinnerung an Zeiten erweckt, da römische Imperatoren die ewige Stadt verlassen und sich an der istriani-schen und dalmatinischen Küste ihre Sommersitze erbauten,

um den Zauber des kraftspendenden Meeres zu geniessen, gehört zu der im Pallazzo still erbauten Villa San Michele, der roten Marmorvilla, die unstreitig eine der grössten baulichen Sehens-würdigkeiten der österreichischen Riviera ist. Seit Jahr und Tag arbeiten zwei venezianische Bildhauer an der skulpturellen Aus-schmückung ihrer prächtigen Empfangshalle, deren Wände mit Cipollino gefärbt sind und in deren Mosaikboden drei kleine Steine aus dem Campanie von Venedig eingelagt wurden. Bei der nächsten Villa, von deren Fassade zwei raffaelische Engels-köpfchen den Vorübergehenden stumm grüssen, zweigt der Strandweg von Lovrana auf die Reichsstrasse, die Hauptschlag-ader der österreichischen Riviera, ab. Er wird sich aber schon in nächster Zeit mit dem Strandweg von Abbazia und Volosca vereinigen und gemeinsam mit diesen eine Strandpromenade bilden, wie sie an keinem anderen Meere zu finden ist.

Eine verborgene Schönheit von Lovrana ist die Loqua. Sie lockt nicht durch Sirenenklänge wie der Kurpark von Abbazia, nein, sie verschmäh't alle Mittel der Koketterie. Selbstherrlich thron't sie hoch oben über der allgemeinen Heerstrasse und verlangt von jedem, der zu ihr gelangen will, einen Beweis per-sönlicher Bravour. Nicht einen Lüft durch lodernde Flammen wie die göttliche Brunnbild, nur einen kleinen Aufstieg auf einer breiten, von blauen Rosmarinbüschen eingekammeten Strasse oder über Treppen, die geradeaus zu ihrem Herzen, einem stillen, schwarzgrünen Weiber, führen. In seiner Mitte sprudet aus einer Felsgrötte ein funkelnder Strahl, über die ruhige Wasser-fläche schwirren bunte Insekten, kleine schwarze Vögel neigen sich herab, ihren Durst zu löschen, und schwingen sich dann wieder empor in den lichtdurchfluteten Aether. Ein sanfter Wind-hauch streicht liebloslos über die ernten Zypressen, das hohe Pampasgras, die glänzenden Magnolien und die langen, schleier-artig herabwallenden, hellgrünen Zweige der Mannascheen, die den Weiber umsäumen. Und wie schützend breiten hundertjährige edle Kastanien mit ausgehöhlten Stämmen ihre starken Aeste über die zarten, exotischen Pflanzen. Durch die Baumgruppen hindurch schimmert das silbergraue, stellenweise mit terra rossa bedeckte Gestein des Karstes, leuchtet das blaue Meer, auf dem ein einsames Segelboot dahinzieht. Wie ein weisser Schwan sieht es aus, wie der Schwan, der Lohengrin zu Elsa von Brabant geführt.

Nichts unterbricht die weitentreckte Stille der Loqua als das Rasseln einer Maschine, die auf dem Abhange eines Weg nach San Francesco bahnt. Da beginnen unten in Lovrana die Mittagsglocken zu läuten. Und mit einem Male dringt Leben in die Loqua. Arbeiter, die vom Abhange herunterkommen, schwarz-braune Gesellen, die Stiefel mit terra rossa bedeckt, die Kittel über den Arm geschlagen, die Spaten über die Schulter gelegt, kleine Klippi auf dem hocherbobenen Haupte, gehen an dem stillen Weiber vorüber. Sie sprechen lebhaft in italienisch-kroa-tischer Mundart, und der Kastanienhain ist erfüllt von ihrem läuten, sonoren Stimmen.

Aber der Durchzug dauert nicht lange. Und dann liegt die Loqua wieder still und träumerisch da, hoch über den Menschen mit ihrem Lieben und Hassen, eine Oase des Friedens im stür-mischen Weltmeer.

Dora Münch.

Slika 4. Spomen Verafelsa 1911. godine. Izvor: Münch 1911.

Nadalje, osamnaest godina kasnije, 1911. godine, autorica Dora Münch u časopisu *Moderne illustrierte Zeitung für Reise und Sport* spominje impresivnu stijenu (v. *Sliku 4.*): „Ispredd Ville Guerra, remek-djela talijanske gotike, na jednoj impresivnoj kamenoj stijeni zlatnim slovima stoji natpis: 'Verafels'.

¹⁶ Pretpostavlja se da se prezimena tih uglednih obitelji (Lewaschoff, Nierroth i Metscherski) transliteriraju kao Левашов, Нирод и Мещерский, a za obitelj Nierroth u kasnijemu se istraživanju i potvrđuje rusko podrijetlo.

domjencima i okupljanjima uz obalu, među domaćinima često se isticao arhitekt Carl Seidl, začetnik ideje o postavljanju spomen-ploče Verafels („Lovrana bei Abbazia” 1893: 11).

Poznati arhitekt školovan u Beču ostavio je velik trag u urbanome pejzažu Lovrana i Opatije.¹⁷ Njegov rad obilježavaju sklonost klasičnoj monumentalnosti u detaljima, romantično-secesijsko viđenje prirode i nastojanje da se građevine prirodno uklope u krajolik, što je uočljivo u njegovim parkovima, šetalištima i paviljonima.¹⁸ Može se pretpostaviti da je Seidl i u slučaju Verafelsa slijedio svoj uobičajen pristup obilježavanja krajolika pa je ploču postavio s ciljem pretvorbe prirodne stijene u znak s memorijalnim značenjem.¹⁹

Ploča Verafels izrađena je od svijetloga kamena, najvjerojatnije vapnenca ili pješčenjaka, no njezina tekstura i boja upućuju i na mogućnost da je riječ o umjetnome kamenu, cementnome odljevku, što je bila uobičajena praksa krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Ploča je široka 154 cm, visoka 80 cm, a debljina joj je 10 cm. Može se pretpostaviti da je tipografski odabir monumentalnoga rimskoga kapitalnog pisma, visine 24 cm i širine 15 cm, povezan sa Seidlovom sklonošću prema povijesnim stilovima koje je često koristio u svojim radovima. Međutim, ne može se sa sigurnošću tvrditi da je upravo on osobno izabrao taj stil. Danas su slova VERAFELS vertikalno orijentirana, duboko urezana i bez ukrasnih detalja (no u prošlosti su bila pozlaćena)²⁰, a na površini ploče uočljivi su tragovi dugotrajne izloženosti atmosferskim utjecajima i vremenskim nepogodama, poput kapanja vode ili rasta biljaka i lišajeva (v. *Sliku 6.*).

¹⁷ Autori rada pretpostavljaju da je arhitekt Carl Seidl (1858. – 1936.) u vrijeme postavljanja ploče (za koje se pretpostavlja da je bilo 1893., godinu dana prije Verine udaje za kneza Kudaševa) mogao gajiti osobne, moguće i romantične osjećaje prema devetnaestogodišnjoj Veri Nierroth, što bi moglo dodatno objasniti izbor oblikovanja i simboliku ploče. Ipak, takva pretpostavka ostaje u domeni interpretacije jer zasad nisu poznati dokumentirani podaci o Seidlovu privatnom životu, osim činjenice da se nikada nije oženio.

¹⁸ Više o arhitektu Carlu Seidlu v. u radovima Dragičević (2012), Karača (2017) te Valuška (2019).

¹⁹ Daljnja istraživanja trebala bi obuhvatiti detaljne snimke natpisa na Seidlovim građevinama (ako postoje), arhivske izvore o radionicama koje su djelovale na riječkome i opatijskom području te usporedbe s tipografskim i stilskim značajkama ranoga 20. stoljeća.

²⁰ Ostaje nejasno zašto je ploča postavljena upravo u uvali gdje se danas nalaze Villa Astra i Villa Denes. Moglo bi se pretpostaviti da je logičnije mjesto postavljanja spomen-ploče bilo ispod Seidlovih vlastitih djela (poput Ville Frappart ili Ville Santa Maria), a ne uz Maguolove vile, sagrađene nekoliko godina kasnije. Jedno je od mogućih tumačenja da je Seidl ploču postavio upravo na tome mjestu da bi proširio područje svojega djelovanja i ostavio trag i izvan vlastitih vila.

Slika 6. Fotografija uvale spomen-ploče Verafels (rujan 2025). Izvor: arhiva autora.

7. Vera Nierroth – lice iza legende

Dosad spomenuta istraživanja izvorā i spomen-ploče rasvjetljuju identitet osobe iza legende – Vere Nierroth. Ključan je izvor za potvrdu postojanja Vere Nierroth časopis *Hygiea* od 20. listopada 1893. godine, u kojemu se navodi da je arhitekt Carl Seidl imao domišljatu ideju imenovati stijenu na obali Verafels. Identifikacija prezimena Nierroth omogućila je daljnje istraživanje o mnogim aristokratskim obiteljima koje su u to vrijeme boravile u Opatiji i Lovranu. Po-

sebno se važnim pokazao pronađen popis uglednih gostiju opatijskoga klimat-skog lječilišta, *Cur-lista* iz 1896. godine.²¹ Na toj listi gostiju pod rednim brojem 946 spominje se „Graf Maximilian Nierroth sammt Frau”, a kao mjesto boravka upisan je glavni grad carske Rusije „St. Petersburg” (v. *Sliku 7.*). Pokazalo se da je Maksimilian Nierroth²² (1848. – 1914.) bio istaknuti ruski plemić, član Vijeća ministara unutarnjih poslova Rusije²³ i upravitelj lova, oženjen Anastazijom Fjodorovnom Trepovom (1849. – 1940.) te da je bio otac kćeri Vere, udane za komornika kneza Sergeja Vladimiroviča Kudaševa (Koudacheffa). Veza između lokaliteta Verafels i Vere Nierroth dodatno se rasvjetljava činjenicom da je časopis *Hygiea* izlazio ne samo u Beču nego i u St. Peterburgu.

№.	Datum	Name und Charakter	Ständiger Wohnort	Wohnt	№. des Zuhaltens
940	28. Septbr.	Herr Prof. Esser, Badach	Wien	Celoverg	1620
941	"	Marus Berger, Banjoer	Fung	Hind. Stephane	1
942	"	Alola Beyer	Viader	"	1
943	"	Samuel Kramer, Pevaker, sammt Frau	Badapost	"	2
944	"	M. v. Erdosy-Judit, Juroist	Gaspil	"	1
945	"	Alfred Kreibitzlein, Sekretär der K. F. Nordbahn, sammt Neble Elise	Wien	Hind. Quarner	2
946	"	Graf Maximilian Nierroth sammt Frau	St. Petersburg	"	2
947	"	Dr. Mathias Jakubowski, Universitäts-Professor	Krakau	"	1
948	"	Dr. Wilhelm Stigler, Badepensinger, sammt Frau	Wien	"	2
949	"	Frau Helene Veronika, Privats, sammt zwei Töchtern	Wien	"	2
950	"	Herr Moriz Galitz, Director der Jahre, Gasföhrliche Actiengesellschaft, sammt Frau	"	"	2
951	"	Frau Margarete Essler und Georg Essler mit Enkelkinder Friedlind Beer	"	"	1
952	"	Baronin Eleonore-Hippertthal, Gutsbesitzerin	Sokolovka	Villa Augusta	1
953	"	Herr Marian Ritter v. Pietruski sammt Frau	Yessing	Villa Belle Vue	2
954	"	Johs Schief	Wien	"	1
955	"	Viktor Brandis, Privatdozent	Fung	Pranion-Belauer	1
956	"	Friedrich Auguste und Ella Jasser v. Schroffensagg	Wien	Pranion-Hausner	2
957	"	Frau Ida v. Bärenay, Gutsbesitzerin	Jao Kiehl	"	1
958	"	Vilma v. Strauß, Gutsbesitzerin	"	"	1
959	"	Herr Ierwin v. Goethöy, Herrnd Oberlieutenant, sammt Frau	Vindkirchen	"	2
960	"	Istvan Eray	Badapost	"	1
961	"	Darius Braun, Agent	"	"	1
962	"	Sans. Gafschberger, Fabelant, sammt Frau	"	"	2
963	"	Jos. Eng. Cserny, Fabrikdirector, sammt Frau	Eisenbad	"	2
964	"	Dr. Moriz Szalköb, Arzt	Badapost	"	1
965	"	Dr. Johann Kirees, k. k. Ministerial-Secretär, sammt Frau	Wien	"	2
966	"	Frau Theresia Molter, Kaufmanns-Gattin, mit Tochter Ella	Badapost	"	2
967	"	Prinzess Margie mit Frau v. Erling-Erdinger	Lachau	Villa Moser	2
968	"	Herr Michael de Kowalewsky, Präsident des Pflanzengesellschaft, sammt Frau und Tochter	Brasch-Palm	Villa Strym	3
969	29. Septbr.	Ludwig Nagy, k. u. k. Oberlieutenant, sammt Frau	Badapost	Hind. Stephane	2

Slika 7. Popis aristokrata koji su boravili u Opatiji, u kojemu se navodi grof Maximilian Nierroth. Izvor: *Cur-Liste von Abbazia*, 10. listopada 1896., str. 1.

²¹ Postoje tri *Cur-Liste* iz 1896. godine u kojima se navodi Maximilian Nierroth. Primjerice, u *Cur-Listi* od 10. listopada 1896. vidljivo je da je 28. rujna 1896. stigao u Opatiju, u hotel Kvarner, te da mu je prebivalište bilo u St. Peterburgu, tada glavnome gradu Ruskoga Carstva.

²² Grof Maksimilian Evstafjevič Nirod (1848. – 1914.) obnašao je dužnost člana Vijeća Ministarstva unutarnjih poslova od 1898. do 1913. godine, a bio je i glavni dvorski lovac te zastupnik u Državnome vijeću (Černuhin 2019: 156).

²³ „Nieroth, Maximilian Karl Benedikt Gf. v. (1846-1914)”, *Baltisches Biografisches Lexikon digital (BBLd)*. 2012 – 2025. URL: <https://bbld.de/GND1194297404> (27. rujna 2025.).

Vera Nierroth rođena je u St. Peterburgu 23. srpnja 1874. kao kći Maksimiliana Nierrotha i sestra je Fjodora Nierrotha. Udala se za Sergeja Vladimiroviča Kudaševa (1863. – 1933.) s kojim je imala dvoje djece, Myre Armour i Sergeja Sergejeviča. Bili su dio ruskoga carskog dvora Romanovih. Vera je umrla u Parizu 26. siječnja 1920. godine (v. *Sliku 11.*), a Verin grob nalazi se na groblju Cimetière du Père Lachaise. Na nadgrobnoj ploči stoji natpis „Ici repose, Mme la Princesse, Koudacheff, née Comtesse Véra Nieroth, St Pétersbourg, le 23 juillet 1874, décédée à Paris, le 26 janvier 1920.”²⁴

Slika 8. Fotografija Vere Kudasheve. Izvor: „Kniaginia Vera Maksimilianovna Kudasheva, rozhd. Grafinia Nirod (Boiarynia XVII veka)”, *Romanov Empire*. 2015 – 2025. URL: <https://www.romanovempire.org/media/kniaginia-vera-maksimilianovna-kudasheva-rozhd-grafinia-nirod-boiarynia-xvii-e0da22?zoom=true> (27. rujna 2025.).

„Plava grofica sa sjevera” („Lovrana bei Abbazia” 1893: 11) Vera Nierroth (v. *Slike 8., 9. i 10.*)²⁵ napisala je knjigu naslovljenu *Od ruske žene*²⁶, izdanu 1901. godine, koja je sačuvana u arhivu Ruske državne knjižnice u Moskvi.²⁷ Ta knjiga

²⁴ „Koudacheff Vera, princesse, née NIEROTH (1874-1920)”, *Cimetière du Père Lachaise*. 2019. URL: <https://appl-lachaise.net/koudacheff-vera-princesse-nee-nieroth-1874-1920/> (27. rujna 2025.).

²⁵ Slike Vere Maksimilianovne Kudasheve, rođene Nierroth, mogu se pronaći na različitim mrežnim portalima posvećenima ruskoj povijesti i aristokraciji (npr. www.romanovempire.org ili www.geni.com).

²⁶ *От русской женщины.*

²⁷ Autori su tijekom pisanja ovoga rada uputili zahtjev Ruskoj narodnoj knjižnici, no još nisu uspjeli pribaviti primjerak knjige.

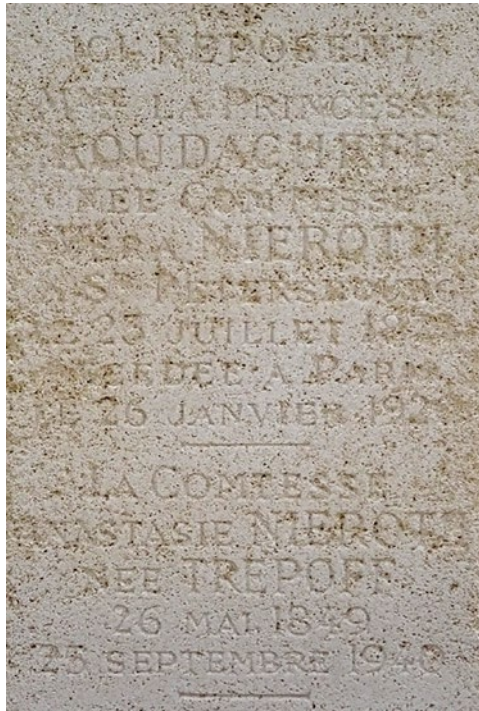
može biti izvor za buduća istraživanja njezina života te produbiti razumijevanje njezina društvenog ugleda u ruskoj aristokraciji krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Slika 9. Slika Vere Kudasheve. Izvor: „Princess Vera Maksimilianovna Kudasheva” (fotografija 1), *Geni*. 2025. URL: https://www.geni.com/photo/view/6000000019323779328?album_type=photos_of_me&photo_id=6000000193060051852 (27. rujna 2025.).

Slika 10. Vera Nierroth. Izvor: „Princess Vera Maksimilianovna Kudasheva” (fotografija 2), *Geni*. 2025. URL: https://www.geni.com/photo/view/6000000019323779328?album_type=photos_of_me&photo_id=6000000193060051852 (27. rujna 2025.).

Slika 11. Nadgrobnna ploča Vere Nieroth koja se nalazi na groblju Père Lachaise u Parizu. Izvor: „KOUDACHEFF Vera, princesse, née NIEROTH (1874-1920)”, *Cimetière du Père Lachaise*. 2019. URL: <https://appl-lachaise.net/koudacheff-vera-princesse-nee-nieroth-1874-1920/> (27. rujna 2025.).

Dosadašnja analiza doprinijela je novomu tumačenju Verafelsa kao posvete Veri Nierroth. Verafels se sada može interpretirati kao znak osobne posvete Carla Seidla grofici Veri. Time ploča poprima „ljudsko lice” i postaje simbol sjećanja koje se, iako stotinu godina nepoznato, sada ponovno otkriva.²⁸

8. Zaključak

Istraživanje je otkrilo da je spomen-ploča Verafels postavljena na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće kada se Lovran profilirao kao prestižno lječilište i turistička destinacija za ugledne europske goste. Polazišna je pretpostavka rada, prema kojoj je ploča Verafels povezana s elitnodruštvenim i turističko-kulturnim životom Lovrana (posebice u Villi Lovrana), potvrđena samo djelomično.

²⁸ Kolektivni zaborav kao društveni fenomen odnosi se na proces u kojemu zajednica svjesno ili nesvjesno uklanja ili zanemaruje određene povijesne događaje i sjećanja. Assmann (2008) govori o pojmu pamćenja na trima različitim razinama: individualnoj (unutarnjoj), socijalnoj (komunikativnoj) i kulturnoj (institucionaliziranoj). U slučaju Verafelsa pretpostavlja se da je kolektivni zaborav izazvan raspadom Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine, što je rezultiralo promjenama u društvenome i kulturnom životu te prekidom usmene predaje i komunikacije o lokalitetu.

Spomen Verafelsa u časopisu *Hygiea* potvrđuje da je inicijativa za postavljanje spomen-ploče potekla od Carla Seidla tijekom održavanja društvenih događaja u Villi Lovrana. Moglo bi se reći da je Villa Lovrana, što potvrđuju i članci i oglasi u časopisu *Hygiea*, bila epicentar sastajanja uglednih obitelji te središte aristokratskoga turizma u Lovranu.

S obzirom na ograničen broj dostupnih podataka o Verafelsu te izostanak spomena toga imena u europskim nacionalnim knjižnicama, istraživanje za rad temeljilo se na izvorima Austrijske nacionalne knjižnice (Österreichische Nationalbibliothek) i časopisu *Hygiea* (kao trenutno najrelevantnijemu izvoru podataka). Navedeno upućuje na to da su potrebni širenje istraživačke baze i provedba sustavnijega arhivskog istraživanja da bi se omogućilo cjelovitije sagledavanje povijesnoga i kulturnoga konteksta postavljanja spomen-ploče Verafels.

Otvorena pitanja, poput autorstva ploče Verafels, preciznoga datiranja njezine izgradnje te širega razumijevanja odnosa između Vere Nierroth i Carla Seidla, ukazuju na potrebu za daljnjim istraživanjima koja bi spojila arhivska, povijesna i umjetnička polazišta. S obzirom na uočen turistički potencijal i memorijsku vrijednost, spomen-ploča Verafels pokazuje se kao važan resurs za buduću turističku valorizaciju. Primjerice, uvrštavanje Verafelsa u turističku prezentaciju Lovrana te valorizacija spomen-ploče kao trajnoga spomena na „zlatno doba” elitnoga aristokratskog turizma putem edukativnih ploča, književnih večeri, kulturnih manifestacija te tematskih radionica i tura obalnom šetnicom mogli bi pridonijeti obogaćivanju turističke ponude Lovrana i okolice.

Izvori

a) Arhivska građa

1. Archivio di Stato di Trieste (AST):

- a) Mappe del Catasto franceschino, *Mappa catastale del Comune di Oprino foglio V, sezione V (1819 - sec. XIX primo quarto)* [katastarska karta]. URL: <https://a4view.archiviodistatotrieste.it/patrimonio/efe84aa0-1ad4-43af-af22-b0d4ebfe2802/317-b-05-mappa-catastale-del-comune-di-oprino-foglio-v-sezione-v-1819-sec-xix-primo-quarto> (21. rujna 2025.).
- b) Mappe del Catasto franceschino, *Mappa catastale del Comune censuario di Oprino. Allegato al foglio 6 e 7 (1912 – 1912)* [katastarska karta]. URL: <https://a4view.archiviodistatotrieste.it/patrimonio/d3c31065-4c25-47a7-ad06-b6ae364e7a05/13-mappa-catastale-del-comune-censuario-di-oprino-allegato-al-foglio-6-e-7-1912-1912> (21. rujna 2025.).
- c) Mappe del Catasto franceschino, *Mappa catastale del Comune censuario di Oprino foglio 9. Sviluppo al foglio 6. Sviluppo ai fogli 6 e 7 (sec. xx prima metà - sec. xx prima metà)* [katastarska karta]. URL: <https://a4view.archiviodistatotrieste.it/patrimonio/ee7f42bb-af88-4292-97d7-1adc43c7db28/30-mappa-catastale-del-comune-censuario-di-oprino-foglio-9-sviluppo-al-foglio-6-sviluppo-ai-fogli-6-e-7-sec-xx-prima-meta-sec-xx-prima-meta> (21. rujna 2025.).

b) Novinski članci

1. „Abbazia” 1903 = „Abbazia”, *Allgemeines Bade-Blatt für die Frauenwelt*, XXV/1, 1. siječnja 1903., str. 4. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=ibb&datum=19030101&zoom=33> (21. rujna 2025.).
2. *Cur-Liste von Abbazia*, XIII/4, 10. listopada 1896., str. 1. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=cla&datum=18961010&zoom=33> (24. rujna 2025.).
3. „Feier des Geburtstages des Königs von Rumänien” 1898 = „Feier des Geburtstages des Königs von Rumänien”, *Wiener Zeitung*, 19, 21. travnja 1898., str. 13. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=18980421&zoom=38> (21. rujna 2025.).
4. Frappart, Michel. 1895. „Une excursion à Lovrana près d’Abbazia”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, X/6, 22. ožujka 1895., str. 11. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18950322&seite=1&zoom=33> (24. rujna 2025.).
5. Herz, Max Constantin. 1894. „Kaisertage an der Adria”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, 1. travnja 1894., str. 11–13. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18940401&zoom=33> (24. rujna 2025.).
6. „Lovrana bei Abbazia” 1893 = „Lovrana bei Abbazia”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, VIII/20, 20. listopada 1893., str. 10–11. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18931020&zoom=33> (24. rujna 2025.).
7. „Lovrana bei Abbazia” 1894 = „Lovrana bei Abbazia”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, IX/1, 1. siječnja 1894., str. 9. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18940101> (24. rujna 2025.).
8. „Lovrana bei Abbazia” 1897 = „Lovrana bei Abbazia”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, XII/9, 10. svibnja 1897., str. 6. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18970510&zoom=33> (28. rujna 2025.).
9. „Lovrana (bei Abbazia) und die Hotel Pansion Panhans” 1894 = „Lovrana (bei Abbazia) und die Hotel Pansion Panhans”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, IX/7, 1. travnja 1894., str. 7. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18940401&zoom=33> (24. rujna 2025.).
10. Münch, Dora. 1911. „Studien aus Lovrana”, *Moderne illustrierte Zeitung für Reise und Sport*, XI/6 – 7, 1911., str. 243–244. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=miz&datum=1911&pos=297&size=30> (25. rujna 2025.).
11. Münch, Dora. 1912. „Lovrana”, *Linzer Tages-Post*, XLVIII/158, 14. srpnja 1912., str. 1–2. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=tpt&datum=19120714&zoom=38> (24. rujna 2025.).

12. Panhans, Joseph. 1893a. „Villa Lovrana bei Abbazia”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, VIII/22, 19. studenoga 1893., str. 16. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18931119&zoom=33> (24. rujna 2025.).
13. Panhans, Joseph. 1893b. „Villa Lovrana bei Abbazia”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, VIII/23, 3. prosinca 1893., str. 11. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18931203&zoom=33> (27. studenoga 2025.).
14. Panhans, Joseph. 1894. „Villa Lovrana bei Abbazia”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, IX/6, 17. ožujka 1894., str. 16. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18940317&zoom=33> (27. studenoga 2025.).
15. Pernet, Remy Nicolas. 1897a. „Schönster Ausflug Lovrana bei Abbazia”, *Cur-Liste von Abbazia*, XIII/25, 10. travnja 1897., str. 16. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=cla&datum=18970410&zoom=33> (27. studenoga 2025.).
16. Pernet, Remy Nicolas. 1897b. „Hotel und Pension Villa Lovrana”, *Cur- und Bade-Zeitung. Hygiea*, XII/9, 10. svibnja 1897., str. 9. ANNO – Österreichische Nationalbibliothek. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=hyg&datum=18970510&zoom=43> (27. studenoga 2025.).

c) Mrežni izvori

1. „Kniaginia Vera Maksimilianovna Kudasheva, rozhd. Grafinia Nirod (Boiarynia XVII veka)”, *Romanov Empire*. 2015. – 2025. URL: <https://www.romanovempire.org/media/kniaginia-vera-maksimilianovna-kudasheva-rozhd-grafinia-nirod-boiarynia-xvii-e0da22?zoom=true> (27. rujna 2025.).
2. „KOUDACHEFF Vera, princesse, née NIEROTH (1874-1920)”, *Cimetière du Père Lachaise*. 2019. URL: <https://appl-lachaise.net/koudacheff-vera-princesse-nee-nieroth-1874-1920/> (27. rujna 2025.).
3. „Nieroth, Maximilian Karl Brenedikt Gf. v. (1846 – 1914)”, *Baltisches Biografisches Lexikon digital (BBLd)*. 2012. – 2025. URL: <https://bbld.de/GND1194297404> (27. rujna 2025.).
4. „Princess Vera Maksimilianovna Kudasheva” (fotografija 1). *Geni*. 2025. URL: https://www.geni.com/photo/view/6000000019323779328?album_type=photos_of_me&photo_id=6000000193060051852 (27. rujna 2025.).
5. „Princess Vera Maksimilianovna Kudasheva” (fotografija 2), *Geni*. 2025. URL: https://www.geni.com/photo/view/6000000019323779328?album_type=photos_of_me&photo_id=6000000193060051852 (27. rujna 2025.).

Literatura

1. Assmann, Jan. 2008. „Communicative and Cultural Memory”. *A Companion to Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Astrid Erll i Ansgar Nünning (ur.). Berlin: Walter de Gruyter, str. 109–118.

2. Černuhin, E. K. 2019. Iz perepysky poklonnykov Svjaťih mest s arhymandrytom Antonynom (Kapustyn'im) Putjatyn'i. *Trudy Kyjivs'koj duhovnoj akademiji*, 30, str. 141–180.
3. Dragičević, Zana. 2012. „Elementi venecijanske cvjetne gotike na lovranskim vilama: primjeri graditelja Carla Seidla i Attilia Maguola”. *Zbornik Lovranščine*, 2, str. 173–194.
4. Eterović, Igor. 2018. „Obalna toponimija Lovranštine”. *Zbornik Lovranščine*, 5, str. 223–234.
5. Gilić, Stanislav. 1987. „Obalni toponimi u Lovranštini”. *Liburnijske teme*, 6, str. 139–143.
6. Karač, Zlatko. 2017. „Češki arhitekti i počeci turizma na hrvatskom Jadranu; Jasenka Kranjčević i Mirjana Kos”. *Prostor*, 25/1, str. 167.
7. Kraševac, Irena. 2019. „Arhitekt Carl Seidl. Opus na Opatijskoj rivijeri; Berislav Valušek”. *Prostor*, 27/2, str. 372–373.
8. Muzur, Amir. 2010. „Kako se kali(o) Kurort: Povijest problema lječilišne regulative na primjeru Opatije i Lovrana u posljednjih stotinu i pedeset godina”. *Zbornik Lovranščine*, 1, str. 197–214.
9. Simper, Sanja. 2010. „Povijest lječilišta u Lovranu potkraj XIX. i na početku XX. stoljeća”. *Zbornik Lovranščine*, 1, str. 89–140.
10. Valušek, Berislav. 2019. *Arhitekt Carl Seidl: opus na Opatijskoj rivijeri*. Zagreb: ArTresor naklada.

Summary

THE VERAFELS MEMORIAL PLAQUE IN THE CULTURAL AND HISTORICAL CONTEXT OF LOVRAN: VERA NIERROTH AND ARISTOCRATIC TOURISM

The paper investigates the Verafels plaque, whose meaning has hitherto remained unidentified, as part of Lovran's monumental heritage. Based on the conducted research, it has been established that the name refers to the site where the Verafels memorial plaque was installed in honor of Vera Nierroth (1874–1920), a member of a Russian noble family. An analysis of periodical publications suggests that the plaque is associated with the work of Carl Seidl (1858–1936), who designed the “Verafels” inscription. The study draws on multiple historical sources, primarily periodicals, which mention Lovran and Verafels. The first known reference to Verafels was published in 1893 in the journal *Hygiea*, in an article depicting the social life of Lovran and the role of Villa Lovrana. This journal is also generally a valuable historical source for

the study of Lovran and Opatija. Verafels was later mentioned in the journal *Moderne illustrierte Zeitung für Reise und Sport* (1911) and in the newspaper *Linzer Tages-Post* (1912), while members of the Russian aristocratic Nierroth family were also cited in the *Opatija Cur-Liste* of 1896.

Keywords: Verafels, history of Lovran, Vera Nierroth, *Hygiea*, Villa Lovrana, Carl Seidl